

УДК 159.942(045)

ВАРАВА Л. А.

Маріупольський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВИНИКНЕННЯ ПЕРЕЖИВАННЯ ПОЧУТТЯ ЩАСТЯ У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

У статті проаналізовано особливості формування уявлень про щастя у дошкільному віці. Визначено базові механізми, котрі дозволяють дитині переживати себе щасливою у процесі соціалізації. Наведено результати емпіричного дослідження механізмів виникнення та особливостей переживання почуття щастя дошкільниками залежно від соціальної ситуації розвитку. Підкреслено, що дошкільники, які знаходяться у різних соціальних ситуаціях розвитку, мають різні умови для формування уявлень про почуття щастя. Доведено, що знаходження дитини в умовах закладів інтернатного типу призводить до ускладнень в адаптації до умов життєдіяльності, соціалізації та інтеграції у суспільство. Зазначено, що відсутність чуттєво-емоційних бажань, які сприяють виникненню позитивних переживань у дітей-сиріт, характеризується звуженням їх світогляду та труднощами в особистісному зростанні.

Ключові слова: переживання почуття щастя, соціалізація особистості у дошкільному віці, умови виховання, механізми формування уявлень про щастя.

Постановка проблеми. Проблема щастя вважається однією з найскладніших і найсуперечливіших в етиці, філософії та психології. Навіть на побутовому рівні кожна людина час від часу задає собі питання: «Що таке щастя?», «Як мені стати щасливим?», «Що мені потрібно для щастя?». До теперішнього часу психологічними дослідженнями накопичено велику кількість даних – про культурні особливості розуміння щастя, взаємозв'язок його з безліччю різних показників – як об'єктивних (матеріальний статок, вік, освіта тощо), так і суб'єктивних (осмисленість життя, орієнтація на досягнення тих чи інших цілей, особливості сприйняття життєвих подій і т. д.). Такі питання як: що таке щастя та з якого віку можливо його переживати, що є його джерелами – залишаються актуальними і на теперешній час. Не вивчено розуміння змісту поняття та компонентів щастя, шляхів його досягнення. Таким чином, дослідження щастя у психології піднімає складні методологічні питання: яка сутність цього

феномену, якими методами можна його досліджувати, на яку концепцію при цьому можна спиратися і т. д.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальноприйнятною думкою людства вважається, що дитинство – це саме щаслива пора життя, але виникає питання: наскільки це є усвідомленим самою дитиною і що є підставою для переживання щастя.

Траєкторія розвитку психологічних підходів до щастя схожа з траєкторією розвитку філософських поглядів на щастя у попередні тисячоліття. У них також можна виділити об'єктивні підходи у термінах особистісних змін, які відображають рівень психологічного та соціального благополуччя, що пов'язують щастя зі ступенем реалізації людського потенціалу (К. Кейес, К. Ріфф), суб'єктивні підходи, які ототожнюють щастя з суб'єктивним відчуттям (Е. Дінер, Д. Майерс), а також роботи, що пов'язують суб'єктивне переживання щастя з його побутово-смысловими підставами (Р. Еммонс, Л. Кінг).

Тільки у 1973 році вперше у предметному покажчику основних довідкових видань з психологічних публікацій з'явилася категорія щастя, а в 1974 році – категорія суб'єктивного благополуччя. Англійський дослідник М. Аргайл у 80-ті рр. XX століття видає комплексну роботу, яка містить у собі об'ємний матеріал західноєвропейських та американських досліджень щастя. Основна точка зору М. Аргайла включає перелік чинників щастя. Причому ці чинники виступають також і як джерела, і як умови, і як області задоволеності життям, а іноді і як характеристики самого суб'єкта – сукупність особистісних рис життя індивіда, які піддаються визначенню, вимірам і виявляють статистично значущий зв'язок із задоволеністю життям [1]. Автор показує залежність щастя від соціальних зв'язків, основною значущістю яких є психологічна підтримка, яку надають близькі люди індивіду, радість від спілкування з кимось близьким, коханим тощо.

За даними тлумачних словників, тлумачення значення слова «щастя» [4]:

1. Стан цілковитого задоволення життям, відчуття глибокого вдоволення і безмежної радості, яких хтось зазнає.
2. Досягнення, успіх, удача.
3. Доля, талан.

Отже, тлумачний словник [7] дає нам таке визначення щастя: це – стан людини, який відповідає найбільшому внутрішньо-

му задоволенню умовами свого буття, повноті й усвідомленості життя, здійсненню свого людського призначення. А звідси випливає, що у кожної людини воно різне, що щастя є «мале» і «велике».

Проведений аналіз визначення змісту поняття «щастя» дозволив польському досліднику В. Татаркевичу вичленити й у загальному вигляді зафіксувати чотири значення: 1) це – супутник успіху і везіння, прихильність, доля; 2) радості і задоволення; 3) володіння благами; 4) задоволеність життям.

Для того щоб подолати багатозначність слова «щастя» і тим самим зробити його придатним для наукового вжитку, В. Татаркевич зазначив, що щастя слід визначати як повне і тривале задоволення життям у цілому. Хоча він говорив і про те, що категорія «щастя» суб'єктивна і кожна людина дає своє визначення, залежно від виховання та соціуму, у якому виховувалась та перебувала [6].

Таким чином, у сучасній концептуальній формулі щастя як переживання задоволеності людини «життям у цілому», тобто своєю долею і призначенням, більш-менш чітко виділяються такі компоненти, як: 1) об'єктивний – зовнішні життєві обставини і 2) суб'єктивний – їх оцінка суб'єктом з точки зору відповідності його магістральним життєвим настановам. У свою чергу, у цій оцінці виділяються власне аксіологічний, раціональний момент і момент її емоційного переживання [3]. Відповідно, у лексичних реалізаціях поняття щастя можуть вербалізуватися як внутрішнє, суб'єктивне переживання щастя, яке ранжується за ступенем інтенсивності від задоволення до ейфорії, так і зовнішні, соматичні і поведінкові його прояви (умиротворення, веселощі, радість, захват тощо).

Таким чином, концепт щастя зорієнтований на систему суспільних та індивідуальних цінностей, думок, стандартів, ідеалів, які становлять базу для формування аксіологічної категорії щастя у картині світу. Важливим періодом розвитку уявлень про щастя є дитинство, а саме дошкільний вік. У дошкільному віці формуються психологічні якості і механізми особистості, налагоджуються зв'язки, відносини, які становлять ядро особистості.

Мета статті – визначити особливості, які дозволяють дитині дошкільного віку почувати себе щасливою, та за рахунок яких психологічних механізмів це відбувається у процесі соціалізації у сім'ї та в умовах сирітської установи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Щоб зрозуміти механізм виникнення почуття щастя, здається доцільним прослідкувати механізми виникнення та особливості переживання почуття щастя дошкільниками залежно від умов виховання. Щастя – це оцінна категорія, а будь-яка оцінка самого себе, свого життя, на наш погляд, є формою рефлексії. І тому що ці категорії закладаються у дитинстві, їх формування значною мірою залежить від батьків, наскільки вони розуміють поняття «щастя», що вкладають у це поняття та викликають у переживанні своїх дітей. Таким чином, можливо визначити необхідність навчити дітей фіксувати свій емоційний стан, усвідомлювати особистісні дії та можливу функціональність предметностей (рефлексувати), тому що це є одним із механізмів створення або виникнення переживання почуття щастя. Уявлення про щастя пов'язане з ситуацією, коли людина є частиною чогось цілого (соціуму, людської громади, родини тощо), і з якого вона могла одержати свою частину благ, які могли б задовольнити її життєві потреби і зробити, таким чином, її щасливою.

Сім'я, будучи найважливішим інститутом соціалізації особистості, забезпечує сприятливе чи несприятливе середовище для розвитку особистості дитини. Сім'я допомагає сформувати життєвий стиль дитини, тому що дитина, підрастаючи, починає ідентифікувати себе зі значущими дорослими чи привабливими героями, копіювати моделі поведінки і переймати специфіку взаємин. У системі внутрішньо-сімейних відносин діє ряд очікувань та установок, що транслюються батьками у процесі взаємодії з дітьми. Дорослі відіграють провідну роль у розвитку особистості дитини, навчають дитину правил поведінки, які організують її у повсякденних справах, налаштовують на позитивні вчинки. Дитина адаптується до життя передусім в умовах своєї родини. Саме там формуються соціально-побутові стандарти, звички, які дозволяють їй прилучатися до духовних основ суспільства. Родина є важливим чинником соціально-культурної адаптації та інтеграції дитини, допомагає їй опанувати себе, вступати у позитивне спілкування з широким колом однолітків, переборювати психологічні труднощі. Спілкування дає дитині навички соціальних контактів у процесі діяльності, що вкрай важливо для її нинішнього і майбутнього життя. Найкращою підтримкою є хороша атмосфера у сім'ї. Присутність близьких

нам людей посилює відчуття задоволення. Прекрасні хвилини, пережиті разом з близькою людиною, вдвічі прекрасніші чи щасливіші. Але всього цього позбавлені діти-сироти.

Проблема соціального сирітства є явищем багатоаспектним і як негативне соціальне явище сучасності вивчається з різних позицій, але незаперечним є одне: сирітство має серйозні наслідки для формування особистості дитини, її міжособистісних відносин, самосвідомості, діяльності. Найгірші наслідки для емоційного розвитку дитини, як визначає Р. Кемпбелл, має його розлука з матір'ю і виховання у будинку немовляти через півроку-рік після народження, тобто у період, коли досягає піку почуття прихильності. Якщо діти, що виховуються у будинках дитини, притулках тощо, були позбавлені можливості підтримувати стабільні стосунки з одним дорослим, що доглядає за ним, то вони не здатні до міцної прихильності, як не можуть і відрізнити незнайомця від того, хто їх годував і про них дбав [2]. У дітей-сиріт порушено нормальний процес психосоціального, психофізичного розвитку, оскільки вони позбавлені важливого етапу набуття початкового соціального досвіду у сім'ї, емоційно-позитивного спілкування. Цей факт зумовлює особливості формування особистості дитини-сироти, її соціалізації, яка носить надалі деструктивний характер [5].

Емпіричне дослідження базових механізмів, які дозволяють дитині переживати себе щасливою у процесі соціалізації, базувалось на порівняльному аналізі даних 60 дітей старшого дошкільного віку, з яких 30 дітей живуть з батьками у повних родинях та 30 дітей, що виховуються в умовах сирітської установи. Дошкільники дитячого будинку «Сонечко», які взяли участь у дослідженні, знаходяться на вихованні 2–3 роки, кожен має свою історію життя, загалом це – діти-сироти та покинуті, або батьків дітей позбавили батьківських прав. Дошкільники у нормі психічного розвитку.

Формування уявлень про щастя характеризується через різноманітні показники діяльності, активність суб'єкта, його актуальні бажання та потреби. Однак не існує такої методики, котра охоплювала б усі показники, умови та параметри щастя та виражала би їх у єдиному індексі. Будь-які одержані емпіричні дані дають характеристику лише локальних та типових проявів почуття щастя. Враховуючи всі переваги проєктивних методів діагностики (дитина сприймає проєктивну методику як гру, не усві-

домлюючи цілі; дитина не вміє аналізувати свій внутрішній світ критично і проєктивні методики полегшують ті аспекти, які дитина висловити не може; на прямі запитання діти часто дають соціально бажані відповіді, тому використання проєктивних методів допоможе отримати більш правдиві та реалістичні результати), ми вирішили, що у нашому дослідженні у роботі з дітьми буде доречно і необхідно використовувати саме проєктивні методики.

Було використано наступні методи діагностики: методика «Батьківське ставлення до дитини» А. Я. Варги та В. В. Століна (для батьків дітей, що живуть у родині); інтерв'ю «Чарівний світ», розроблене Л. Д. Столяренко; складання казки, що дозволило визначити здатності і можливості дитини почувати себе щасливою та основні бар'єри, які блокують таку можливість; проєктивна методика «Якби ти був чарівником. Якби у тебе була чарівна паличка».

Особлива значущість сімейного мікросередовища пояснюється відносною самостійністю дитини, залежністю життя і благополуччя від піклування і допомоги дорослих людей, що її виховують. Такі впливи, як схвалення і несхвалення батьків, є регулятором і стимулом психічного розвитку дитини. Від їх характеру залежить формування деяких властивостей дитини та її поведінки. У кожній сім'ї між дитиною і батьками складаються особливі індивідуальні стосунки.

Згідно методики батьківського ставлення до дитини А. Я. Варги та В. В. Століна аналізувалися наступні шкали: прийняття або знехтування дитини, де показники виражають загальне емоційне (позитивне-негативне) ставлення батьків; кооперація, що виражає прагнення дорослих до співпраці з дитиною, прояву з їх сторони щирої зацікавленості та участі у її справах; симбіоз – прагнення дорослого до єдності з дитиною; інфантилізація (це шкала характеризує те, як дорослі контролюють поведінку дитини, наскільки вони демократичні чи авторитарні у відношеннях з ними). За результатами цієї методики діти, які виховуються у родині, були умовно розподілені на дві групи за критерієм емоційного ставлення батьків до дитини – група з позитивним ставленням (21 дитина) і група з негативним ставленням (9 осіб).

У групі з позитивним ставленням дорослі намагаються на рівних контактувати з дитиною, довіряють їй, поважають думку, роз'яснюють прийняті у сім'ї правила, змістовно відповідають на

дитячі питання тощо. Діти з таких сімей частіше виявляють схильність і прагнення до творчості, ініціативність, лідерські якості, нонконформізм (неприйняття пристосовництва), адекватну емоційність у соціальних взаєминах. Дружні стосунки, тепла сімейна атмосфера, у якій росте дитина, сприяють формуванню почуття особистої захищеності, впевненості у собі, оптимізму. Прихильність дитини до рідних виражається у бажанні бути поруч, гратися з ними, зробити їм прийнятний подарунок, у співпереживанні радощам і смуткам батьків.

У групі з негативним ставленням батьки ведуть себе занадто авторитарно по відношенню до дитини, вимагаючи беззастережного послуху і задаючи суворі дисциплінарні рамки, нав'язують дитині майже в усьому свою волю. Такі батьки не вміють приймати свою дитину, поважати її індивідуальність, схвалювати інтереси, проводити з нею досить багато часу, задовольняють розумні потреби. Дитині досить важко адаптуватися до умов життя, повноцінно розвиватися, тому що батьки по відношенню до дитини відчують тільки негативні почуття, вважають дитину невдахою, встановлюють значну психологічну дистанцію між собою і дитиною.

Шляхом проведення методики-інтерв'ю «Чарівний світ» нами було виявлено: діти, які виховуються у сім'ї, виявили у ході дослідження багату уяву, фантазію, широту мотивації, уміння виходити за межі особистого досвіду, наявність деяких змістовтворюючих мотивів, бажання розвитку своїх здібностей. Порівняно з дітьми, які виховуються у сім'ї, дітям-сиротам притаманна звужена мотиваційна сфера, нерозвиненість усвідомлення своїх бажань і потреб, своєрідна «відмова» від бажань, їх витіснення. У них дуже обмежений досвід та знання про навколишній світ. Ці діти мають потребу у захисті та безпеці, їм не вистачає піклування, загалом вони не вдоволені своїм повсякденним життям.

За допомогою методики «Складання казки» отримано результати, які можна інтерпретувати наступним чином.

Ключовими характеристиками казки є: 1) енергоінформаційне поле казки; 2) основна тема казки; 3) сюжет казки; 4) лінія головного героя; 5) символічне поле.

1. Енергоінформаційне поле. Це особлива енергія казки, що залишає у слухача певний «післямак», що складається з почуттів, думок і вражень.

2. Основна тема відображає актуальні життєві цінності, потреби, «зону найближчого розвитку» дитини. Іншими словами, основна тема показує нам те, що є для дитини найбільш значущим у даний момент. Основна тема може бути представлена на декількох рівнях: ціннісному, ментальному, емоційному, вітальному.

Ціннісний рівень містить загальні життєві цінності, проявлені у казці. Ментальний рівень відображає розуміння, ступінь осмислення автором подій, покладених в основу сюжету казки. Емоційний рівень показує якість чуттєво-смыслового проживання основної теми. Вітальний рівень говорить про ступінь задоволеності дитини у зв'язку з актуалізацією основної теми казки.

3. Сюжет казки – це виклад перебігу подій. Працюючи з сюжетом, потрібно звернути увагу на три моменти: оригінальність сюжету, жанрова форма казки, послідовність подій.
4. Лінія головного героя. Це ключова характеристика, що відображає актуальне самовідчуття та прагнення дитини.
5. Символічне поле казки відображає в образах і символах інформацію про внутрішній світ дитини.

Після аналізу казки за її ключовими характеристиками ми складаємо висновок про конфліктний і ресурсний зміст казки і визначаємо перспективні завдання психологічної роботи з автором. Під конфліктним змістом казки розуміється сукупність деструктивних елементів, а під ресурсним – сукупність творчих, конструктивних елементів (духовного, ментального, емоційного, поведінкового плану), виявлених по кожній ключовій характеристиці.

Статистична обробка даних здійснювалася за допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона.

У дослідженні виявлено позитивну кореляцію наявності ресурсного змісту казки дітей, які виховуються у родині, з типом батьківського ставлення «Симбіоз» і негативну – з типом батьківського ставлення «Гіперсоціалізація» ($r = 0,7818$ при $p \leq 0,001$ і $r = 0,3866$ при $p \leq 0,05$ відповідно). Симбіотичні батьки турбуються про власну дитину, задовольняють її потреби, тому у дитини переважає сукупність творчих, конструктивних елементів. Ресурсний зміст казки свідчить про тягу та потребу у спілкуван-

Таблиця 1

**Співвідношення результатів дослідження
за критерієм ключових характеристик казки (%)**

Зміст казки	Дошкільники, які виховуються у родині		Дошкільники, які виховують- ся у дитячому будинку
	група з позитив- ним батьківсь- ким ставленням	група з негатив- ним батьківсь- ким ставленням	
Конфліктний зміст казки	14,1	44,5	100
Ресурсний зміст казки	85,9	55,5	-

ні, вірність, чуйність, піклування, надійність. Діти є чутливими до відтінків відношення, потребують емоційного контакту. Мають широке коло знайомих та друзів, легко сходяться з людьми, комунікабельні, виявляють цікавість та інтерес до людей. Діти прагнуть спілкування, дружби та теплих відносин. Діти уникають самотності та соціальної ізоляції, готові піти на компроміси.

Авторитарні батьки, навпаки, вимагають від дитини безумовного підкорення власній точці зору і не здатні враховувати точку зору дитини, що скоріше зіпсує ресурс дитини, ніж створить його. У всіх дітей-сиріт виявлено тільки конфліктний зміст казки. Конфліктний зміст казки говорить про тривожність, боязкість, невпевненість у собі та обережність. Діти прагнуть безпеки, досягають її за рахунок втікання, уходу, уникання. Доволі песимістично ставляться до життя, характерне неприйняття себе. У їх поведінці простежується тенденція до уникання невдач, тобто вони налаштовані не відчувати особливого щастя при успіхах, а от невдачі переживають дуже сильно, гостро відчувають провину та приниження.

Щастя – стан найвищого внутрішнього вдоволення дитини умовами свого буття, повнотою життя. На емоційному рівні щастя є станом радості, комфорту, відсутності тривоги, заклопотаності, відчуттям наповненості та гармонійності життя. На рівні особистого світосприйняття кожна дитина складає конкретно-цільовий, предметний зміст щастя. Але *щастя* – універсальний, типовий концепт, важливий для будь-якої культури, оскільки доцільна дія передбачає оцінку її виконання. Виходячи з розме-

жування оцінки (предмету і шкали, еталону оцінювання) і цінності (результату оцінювання), оцінка визначається у цій розвідці як акт свідомості, спосіб судження суб'єкта про об'єкт оцінювання, тоді як цінності постають орієнтирами оцінної діяльності. Тому у структурі уявлень про щастя, на наш погляд, можна виділити емоційно-почуттєвий, раціонально-усвідомлений та ціннісний компоненти. Представленість цих компонентів у структурі переживання почуття щастя, їх «питома вага» залежить не тільки від соціальної ситуації розвитку, а й змінюється з віком, наприклад, у дошкільному віці більшою мірою присутній емоційно-почуттєвий компонент, у молодших школярів переживання щастя значно доповнюється раціонально-усвідомленим компонентом, а у підлітковому віці структура переживання щастя збагачується ціннісним компонентом.

Таблиця 2

Представленість змістовних компонентів у структурі переживання дошкільниками почуття щастя

Компоненти у структурі переживання щастя	Дошкільники, які виховуються у родині		Дошкільники, які виховуються у дитячому будинку
	група з позитивним батьківським ставленням	група з негативним батьківським ставленням	
Емоційно-почуттєвий	95,3	77,8	20,8
Раціонально-усвідомлений	4,7	22,2	79,2
Ціннісний	-	-	-

Більшість дошкільників – вихованців дитячого будинку висловили бажання, які входять до якісної категорії матеріальних бажань (64%). Слід відмітити, що для дітей цього віку загалом є нормою орієнтація на більш матеріальні речі. Однак на відміну від дітей-сиріт, бажання дітей з родини були більш різноманітними та цікавими. Наступна якісна категорія бажань – це моральні бажання (17%). До цієї категорії входять такі бажання, як: мати домашню тварину та доглядати за нею, допомогти комусь у будь-якій справі, поділитися з кимось. Також у дітей-сиріт до цієї категорії ми віднесли бажання побачитися з рідними

(мамою, татом, бабусею, братом/сестрою). Ще одна категорія бажань – пізнавальні (14%). Сюди можна віднести такі бажання, як навчитися щось робити, стати кимось та інше. Діти з родини висловили більше таких потягів, що говорить про зацікавленість у надбанні нових знань, умінь, про бажання розвивати свої здібності. Остання якісна категорія бажань – це руйнівні бажання (щось зламати, викинути, вдарити когось тощо). Діти-сироти віднесли до цієї категорії 5% своїх бажань. Треба прагнути до того, щоб таких бажань не було взагалі, оскільки вони є проявами агресії дитини, її негативного ставлення до оточуючих і світу.

І у дітей-сиріт, і у дітей, які виховуються у родинах, переважають матеріальні бажання. Але у дітей-вихованців дитячого будинку ця перевага є абсолютною, тобто бажань категорій «моральні» та «пізнавальні» у них дуже мало. У дітей, які виховуються у сім'ях, розподіл бажань є досить рівномірним: у них присутні і матеріальні, і моральні, і пізнавальні бажання у достатній кількості. Також нами виявлено спрямованість бажань дошкільників. У дітей-сиріт бажання спрямовані лише на себе, у дітей, які виховуються у родині, є бажання як для себе, так і для друзів, рідних і суспільства загалом.

Результати проведення методики «Якби ти був чарівником. Якби у тебе була чарівна паличка» ми інтерпретували наступним чином: у дітей-вихованців дитячого будинку переважають фантазійні бажання, проте вони запозичені ними з мультфільмів, які вони дивилися раніше, що свідчить про дуже мало розвинену фантазію та уяву, нерозвиненість усвідомлення потреб та бажань. Діти, які виховуються у сім'ях, віддали перевагу реалістичним бажанням, зорієнтованим на далеку перспективу (оволодіння певною професією тощо). Це може свідчити про те, що ці діти задоволені своїм життям і не мають гострих повсякденних потреб, тому практично всі їх бажання спрямовані у майбутнє.

Таким чином, дошкільники, які знаходяться у різних соціальних ситуаціях розвитку, мають різні умови для формування уявлень про почуття щастя.

Доведено, що загалом знаходження дитини в умовах закладів інтернатного типу призводить до проблем в адаптації до умов життєдіяльності, соціалізації та інтеграції у суспільство в цілому. Дитина-сирота характеризується звуженням світогляду та труднощами в особистісному зростанні. Відсутність досвіду

взаємодії з дорослими негативно позначається також на розвитку почуття щастя у дитини-сироти. Діти-сироти живуть у теперішньому, не маючи минулого та майбутнього, вони не вміють фантазувати, мріяти, до чогось прагнути. Їх бажання обмежені потребами, які слід негайно задовольнити, і носять відображення дисциплінарного характеру (вони бажають бути слухняними, швидко вдягатись, гарно та правильно їсти). Тобто особистісний розвиток вихованців дитячих будинків характеризується відсутністю повноцінного почуття щастя.

Дослідження виявило, що дітям, які виховуються у родині, більш характерно переживання почуття щастя.

Висновки. Питання переживання почуття щастя дошкільниками набувають величезного практичного значення, оскільки почуття щастя охороняє особистість від дезінтеграції та особистісних розладів, створює основу внутрішньої гармонії, повноцінного психічного здоров'я, високу працездатність. Завдяки почуттю щастя дитина може активно і гнучко діяти у ситуації стресу і труднощів. Воно знижує уразливість до переживань стресу і депресивності. Почуття щастя – це важливий чинник профілактики ризику розвитку соматичних і психічних захворювань в умовах стресу: воно як би створює «імунітет» до важких переживань і водночас сприяє оптимальному переживанню ситуацій невідзначеності і тривоги. Істотно також те, що почуття щастя впливає не тільки на оцінку ситуації, але й на активність дитини у подоланні цієї ситуації.

Наведені матеріали досліджень доводять передусім вплив перебування дитини-сироти в установах інтернатного типу та виникнення особливостей та недоліків їх розвитку, зокрема щодо переживання почуття щастя, що ускладнюють процес їх ефективної соціалізації та адаптації, подальшої інтеграції у суспільство. Якщо у дитини, що перебуває на певному етапі онтогенезу, вчасно не реалізуються вікові та індивідуальні можливості, на наступному етапі виникає необхідність у корекційній чи розвивальній роботі. Така робота допоможе уникнути вторинних відхилень порушення розвитку і тривалого корекційного впливу на дитину.

Таким чином, отримані нові емпіричні факти щодо зв'язку переживання дошкільниками почуття щастя з соціальною ситуацією розвитку. Вони можуть бути застосовані при розробці корекційних програм з оптимізації світогляду дитини.

Список використаних джерел

1. Аргайл М. Психология счастья / М. Аргайл. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2003. – 271 с.
2. Кемпбелл Р. Как на самом деле любить детей / Р. Кемпбелл. – М. : Знание, 1992. – 190 с.
3. Маринець Н. В. Життєвий потенціал особистості: переживання та реалізація / Н. В. Маринець // Нова парадигма: Журнал наукових праць. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – № 87. – С. 54–67.
4. Ожегов С. И. Словарь русского языка. / С. И. Ожегов. – 10-е изд. стереотип / Под ред. Н. Ю. Шведовой. – М. : «Сов. Энциклопедия», 1973. – 846 с.
5. Прихожан А. М. Психология сиротства / А. М. Прихожан, Н. Н. Толстых. – СПб. : Питер, 2005. – 400 с.
6. Татаркевич В. О счастье и совершенстве человека /В. Татаркевич // Составление и перевод с польского Л. В. Коноваловой. – М. : Прогресс, 1981. – 365 с.
7. Тлумачний словник української мови / За ред. В. С. Калашника. – Харків: Прапор, 2002. – 992 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Arhayl M. Psykholohyya schast'ya / M. Arhayl. – 2-е yzd. – SPb. : Pyter, 2003. – 271 s.
2. Kempbell R. Kak na samom dele lyubyt' detey / R. Kempbell. – М. : Znanye, 1992. – 190 s.
3. Marynets' N. V. Zhyttyevyyu potentsial osobystosti: perezhyvannya ta realizatsiya / N. V. Marynets' // Nova paradyhma: Zhurnal naukovykh prats'. – К. : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2009. – # 87. – S. 54–67.
4. Ozhehov S. Y. Slovar' russkoho yazyka. / S. Y. Ozhehov. – 10-е yzd. stereotyp / Pod red. N. Yu. Shvedovoy. – М. : «Sov. Entsyklopedyya», 1973. – 846 s.
5. Prykhozhan A. M. Psykholohyya syrot-stva / A. M. Prykhozhan, N. N. Tolstykh. – SPb. : Pyter, 2005. – 400 s.
6. Tatarkevych V. O schast'e y sovershenstve cheloveka /V. Tatarkevych // Sostavlenye y perevod s pol'skoho L. V. Konovalovoy. – М. : Prohress, 1981. – 365 s.
7. Tlumachnyy slovnyk ukrayins'koyi movy / Za red. V. S. Kalashnyka. – Kharkiv : Prapor, 2002. – 992 s.

ВАРАВА Л. А.**ОСОБЕННОСТИ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ПЕРЕЖИВАНИЯ ЧУВСТВА СЧАСТЬЯ В ДОШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ**

В статье проанализированы особенности формирования представлений о счастье в дошкольном возрасте. Определяются базовые механизмы, которые позволяют ребенку чувствовать себя счастливым в процессе социализации. Представлены результаты эмпирического исследования механизмов возникновения и особенностей переживания чувства счастья дошкольниками в зависимости от социальной ситуации развития. Подчеркнуто, что дошкольники, находящиеся в разных социальных ситуациях развития, имеют разные условия для формирования представлений о

чувстве счастья. Доказано, что нахождение ребенка в условиях заведения интернатного типа приводит к сложностям в адаптации к условиям жизнедеятельности, социализации и интеграции в обществе. Показано, что отсутствие чувственно-эмоциональных желаний, способствующих возникновению позитивных переживаний у детей-сирот, характеризуется сужением мировоззрения и трудностями в личностном росте.

Ключевые слова: переживание чувства счастья, социализация личности в дошкольном возрасте, условия воспитания, механизмы формирования представлений о счастье.

VARAVA L. A.

THE PECULIARITIES OF APPEARANCE THE EXPERIENCING OF FEELING OF HAPPINESS AT PRESCHOOL AGE

The article is devoted to the analysis of peculiarities of formation of views about happiness at preschool age. It defines the basic mechanisms that allow the child to experience himself happy in the process of socialization. The article shows the results of empirical research of the mechanisms of occurrence and the peculiarities of experiencing the feelings of happiness among preschoolers depending on the social situation of development. The problem of happiness, which is discussed in the article, is considered to be one of the most complex and controversial in ethics, philosophy and psychology. Such questions as: what is happiness and what is the starting age of it being experienced, what are its sources, still remain relevant nowadays. The understanding of the concepts and the components of happiness, ways to achieve it aren't studied yet. Thus, the study of happiness in psychology raises difficult methodological questions, such as what is the essence of this phenomenon, what methods can be used to investigate it, what is the concept that can be relied on.

The obtained data indicate that experiencing the feelings of happiness among preschoolers acquires enormous practical importance, because the feeling of happiness protects the person from disintegration and personality disorders, creates the basis of inner harmony, a complete mental health, high working capacity. The feeling of happiness is an important factor in preventing the risk of development of somatic and mental diseases under stress: it creates the so called «immunity» to provoking experiences and at the same time promotes the optimal experience of situations of uncertainty and anxiety. It is also significant that the feeling of happiness does not only affect the situation assessment, but also the activity of the child in overcoming this situation.

Keywords: experiencing the feelings of happiness, socialization of personality in preschool age, conditions of upbringing, the mechanisms of the formation of ideas about happiness.

Стаття надійшла до редколегії 03.02.2015 року.